

<https://doi.org/10.19195/0137-1150.176.9>

Data przesłania artykułu: 13.11.2021

Data akceptacji artykułu: 8.02.2022

MAGDALENA BŁASZAK

Uniwersytet Śląski, Katowice, Polska

(University of Silesia, Katowice, Poland)

Partykuły formotwórcze we współczesnym języku macedońskim

Form-creating particles appearing in the contemporary Macedonian language

Abstract

The author's subject of interest are form-creating particles appearing in the contemporary Macedonian language. This group includes the lexemes *ке, би, да, нека, по-, нај- било, -годе*. The author presents the definitions of the studied particles, their origin and the functions they perform in language. The primary role of particles is to give emotional colour to utterances and express modal content. The analysis showed that they can also have other uses: for instance, they can function as form-creating particles, which are used to produce grammatical forms such as future tenses, imperative, conditional/potential mood or adjectives and adverbs grading. In-depth considerations confirmed the high degree of Balkanisation in terms of the forms and functions of the verbal forms of the Macedonian language.

Keywords: particle, future tense, conditional, *da*-constructions, grading

Формообразувачки честички во современиот македонски јазик

Резиме

Во статијата се анализираат формообразувачки честички во современиот македонски јазик. Оваа група ги вклучува лексемите *ке, би, да, нека, по-, нај- било, -годе*. Авторот ги презентира дефинициите за испитуваните честички, нивното потекло и функциите што тие ги имаат во јазикот. Примарната функција на честичките е да им дадат на исказите емотивна

боја и да изразат модална содржина. Анализата покажа дека тие исто така можат да имаат и други функции, како што се формообразувачките честички, кои се користат за создавање граматички форми како на пример идни времиња, императив, можен начин или степенување на придавките. Деталната анализа го потврди високиот степен на балканизација во однос на формите и функциите на јазичните форми на македонскиот јазик.

Клучни зборови: честички, идно време, можен нажин, да-конструкција, степенување

Przedmiotem zainteresowania w niniejszym szkicu są partykuły formotwórcze współczesnego języka macedońskiego. Rozważania będą miały na celu przedstawienie funkcji formotwórczej partykuł macedońskich, a co za tym idzie także tworzonych przez nie form gramatycznych. Analizę rozpocznę od przywołania istniejących w literaturze przedmiotu definicji interesujących mnie części.

W polskiej tradycji językoznawczej partykuły — obok spójników, przymi- ków, wykrzykników i przysłówków — należą do wyrażen funkcyjnych, opisa- nych przez Macieja Grochowskiego w monografii *Wyrażenia funkcyjne. Studium leksykograficzne* jako:

jednostki leksykalne, które nie są zdolne do samodzielnego konstituowania zdania (w termi- nologii tradycyjnej: do wypełniania pozycji orzeczenia i orzecznika) i jako takie nie mogą sta- nowić członów relacji odniesienia przedmiotowego, której przeciwczłonami są obiekty i stany rzeczy pozajęzykowe. (Grochowski, 1997, s. 36)

Problematyka wyrażen funkcyjnych nie została szczegółowo zbadana przez macedońskich lingwistów — nie znalazłam w tym języku odpowiednika polskie- go terminu.

W *Encyklopedii językoznawstwa ogólnego* partykuły są definiowane jako:

oznaczenie klasy nieodmiennych jednostek leksykalnych, których charakter nie jest zupełnie jednorodny, a które można by określić jako typ pośredni między przysłówkami tworzącymi samodzielną część mowy a morfemami gramatycznymi w rodzaju sufiksów, końcówek czy spójników. Do partykuł zalicza się zarówno jednostki leksykalne elementarne (morfemy), jak np. *niech*, *czy*, *by*, *nie*, jak i w całości składające się z kilku morfemów, np. *właśnie*, *wpraw- dzie*, *oby*. (Polański, 1999, s. 423)

Kryterium semantyczne pozwala podzielić partykuły na cztery kategorie:

1. znaczeniowe — nadają nowe odcienie znaczeniowe słowom i wypowie- dzeniom;
2. modalne — wnoszą do wypowiedzi znaczenie wątpliwości, pewności, przypuszczenia lub perswazji;
3. słowotwórcze — są wykorzystywane do tworzenia słów z innymi (zmody- fikowanymi) znaczeniami, mają sens tylko w składzie tych słów;
4. formotwórcze — używane do tworzenia form gramatycznych.

Interesujące jest, że w języku macedońskim spotykamy kilka określeń tej części mowy. Wyróżnia się zatem terminy: *частица*, *честица*, *честичка*, *пар- тичула*. Sposób nazywania partykuł był już obiektem zainteresowania Simona

Sazdova w artykule *Частуца, честуца, честичка или партикула* (Саздов, 1996, s. 117–120). Badacz przywołuje w nim występowanie tych terminów w gramatykach języka macedońskiego, przedstawiając jednocześnie ich pochodzenie. Krume Kepeski (1992) używa głównie pojęcia *честуца*, w nawiasie wpisując łacińską nazwę *партикула*. Z kolei Blaže Koneski (2004) wprowadził w swojej *Gramatyce języka macedońskiego* pojęcie zapożyczone z języka rosyjskiego — *частуца*. W gramatykach dwóch badaczek — Liljany Minovej-Đurkovej (2000) i Ruży Panoskiej (1987) — spotykamy równolegle używane terminy *частуца* i *партикула*. Minova-Đurkova definiuje partykuły na dwa sposoby. Biorąc pod uwagę ich węższe znaczenie: jako „помошни зборови што му овозможуваат на говорното лице да се надоврзе на контекстот или на конситуацијата и да изрази различни нијанси на значењето на одделни зборови или реченици” lub w znaczeniu szerszym: jako „хетерогена група, во која влегуваат и некои сврзници и прилози” (Минова-Ѓуркова, 2000, s. 83). Drugi sposób definiowania tego pojęcia mógłby odpowiadać polskiej definicji wyrażen funkcyjnych.

Natomiast w *Gramatyce...* Koneskiego partykuły są definiowane następująco:

Частиците или партикулите служат за истакнување на други зборови или на значењето на целата реченица, како и за определувања од различен вид посочување, негирање, прашање. Во поголемиот дел тоа се зборови што се јавуваат и како прилози и сврзници, но нивната функција е, кога идат како партикули, подруга. (Конески, 2004, s. 541)

Słownik języka macedońskiego przy haśle *партикула* odsyła nas do terminu *честичка*, którego definicja brzmi: „неменлив збор што служи за смисловно или емоционално истакнување или определување на други зборови, како и за образување на некои граматички форми (на пр. по-, нај-, да, нека, би, ќе)” (Конески, 2014, t. 6, s. 358).

Dwie ostatnie z przywołanych definicji są analogiczne i podkreślają funkcję partykuł, która polega głównie na wyrażaniu modalności. Druga z nich zwraca także uwagę na możliwość tworzenia przez partykuły różnych form gramatycznych. Ta ich funkcja jest też widoczna przy klasyfikacjach partykuł, ale nie w każdym opracowaniu. Blaže Koneski, dokonując podziału tej części mowy, skupia się przede wszystkim na znaczeniu leksemów i wyróżnia partykuły pytające, potwierdzające, negujące, wskazujące czy modalne. Z kolei w opracowaniu *Onuma gramatika na makedonskiot jazik* (Bojkovska *et al.*, 2008, s. 218) uwzględniona jest, oprócz podziału zgodnego ze znaczeniem leksemów, grupa formotwórcza, do której należą partykuły *ќе*, *би*, *да*, *нека*, *по-*, *нај-*, *било*, *-годе*. Ta grupa jest przedmiotem mojego zainteresowania w niniejszych rozważaniach.

Pierwszą z partykuł macedońskich należącą do grupy formotwórczej jest partykuła *ќе*. Jest ona używana do tworzenia określonych czasów w języku macedońskim i definiowana w *Słowniku języka macedońskiego* w następujący sposób: „ќе — честичка за образување идно време, минато-идно време и идно прекажано време” (Конески, 2014, t. 6, s. 147).

Opisując funkcję, jaką pełni ona w języku, należy się odnieść do jej pochodzenia. Język macedoński należy do bałkańskiej ligi językowej i zgodnie z jej cechami tworzy czas przyszły za pomocą leksemu pochodzącego od czasownika *chcieć*. Kontynuanty prasłowiańskich czasowników **chotěti*/**chъtěti* ulegały gramatyzacji w funkcji czasownika posiłkowego do tworzenia czasu przyszłego. Początkowo czas ten tworzyła forma *choštet* + bezokolicznik, która została następnie skrócona do *štet*, a pod wpływem serbskim *št > k*. W kolejnym etapie z *kēt* powstało *ke*, co było związane z wypadaniem *t* w wygłosie (por. Greń, 1984, s. 66–67). Wskutek tego we współczesnym języku macedońskim formy czasu przyszłego tworzone są za pomocą partykuły *ke* połączonej z osobową formą czasu teraźniejszego.

Za pomocą form czasu przyszłego (*идно време*) najczęściej określamy działanie, które będzie miało miejsce w przyszłości, na przykład:

Утре ке одам во библиотека¹.

Следната недела ке одморам на плажа.

Jego formy mogą też opisywać działania, które się powtarzają:

Кога ке се вратам од родителите, ке одморам и ке читам, а потоа ке слушам музика.

Кога ке имам време, ке пишувам писма, ке гледам телевизија и ке им се јавам на пријателите.

Czas przyszły używany jest także w zdaniach wyrażających przypuszczenie:

Колку пари ке чини оваа чанта? Околу двесте денари.

Колку време ке трае состанокот? Околу два часа.

Oraz w przysłówiach:

Што ке посееш, тоа ке жнееш.

Како ке си постелееш, така ке спиееш. (Кепески, 1992, s. 127)

Kolejnym z czasów języka macedońskiego tworzonych z użyciem tej partykuły jest *минато-идно време*. Tworzony jest od czasowników dokonanych i niedokonanych za pomocą partykuły *ke* i form czasu *imperfekt*. Wyraża działania w przeszłości, które określa się jako przyszłe z punktu widzenia innego momentu w przeszłości:

Бев да го посетам, се пакуваше, ке одеше на одмор во село.

Bardzo często wykorzystując ten czas, opisuje się działania, które powinny mieć miejsce w przeszłości pod jakimiś warunkami, a które nie zostały zrealizowane, ponieważ warunki nie zostały spełnione:

¹ Przykłady zdań użytych w artykule, jeśli nie są opatrzone odsyłaczem bibliograficznym, są mojego autorstwa.

*Да имав време вчера, **ке одев** со неа.*

*Да купев карта, **ке патувавме** заедно.*

Podobnie jak formy czasu przyszłego *минато-идно време* może obrazować działania powtarzające się oraz wyrażać przypuszczenie w stosunku do pewnego działania:

*Секое утро Ерик **ке станеше** рано, **ке појадуваше**, **ке одеше** на факултет, па **ке ги земеше** книгите и **ке се вратеше** навечер дома.*

Czas ten pełni przede wszystkim funkcję trybu warunkowego, na przykład:

*Ако отидевме во театарот, **ке гледавме** убава претстава.*

Ostatnim z czasów z użyciem leksemu *ке* jest *идно-прекажано време*. Tworzony jest za pomocą partykuły *ке* i form czasu *perfekt*. Za jego pomocą przekazywane są działania, które odpowiadają czasowi przeszłemu lub *минато-идно*, których nie byliśmy świadkiem, a dowiedzieliśmy się o nich od innych osób:

*Ми рекоа дека утре **ке си одел** во Варшава.*

*Прашаа дали **ке сме се пријавеле** за курсот, ако сме биле слободни.*

Mogą wyrażać także przypuszczenie co do pewnego działania, zdarzenia powtarzające się lub działanie warunkowe:

*Изгледате убаво, **ке да сте биле** на одмор.*

*Ана ми кажуваше дека секој ден **ке сте појадувале**, **ке сте работеле**, **ке сте разговарале** и на крај **ке сте вечерале**.*

*И ти **ке си патувал** со мене, да си знаел дека одам јас.*

Kolejną partykułą zaliczaną do grupy formotwórczych jest *би*. Semantycznie wyraża hipotetyczność i używana jest do tworzenia form trybu przypuszczającego. Definicja tej partykuły brzmi następująco: „чест. 1. формообразувачка, за образување можен начин (потенцијал). 2. Во изрази, обично клетви” (Конески, 2003, t. 1, s. 131). Jej etymologia wywodzi się z optatywu czasownika **byti*, który stosunkowo wcześniej stał się nieodmienny w dialektach macedońskich. W języku macedońskim partykuła ta w połączeniu z l-formą czasownika służy do tworzenia trybu przypuszczającego, na przykład:

*Кога **би имал** поголем стан, би купил голем телевизор.*

*Кога **би нашле** галерија, би организирале изложба.*

*Колку **би сакал** да ја видам!*

Jest to jednak forma rzadko używana we współczesnym języku macedońskim ze względu na to, iż ciągły rozwój tego języka w otoczeniu języków bałkańskich doprowadził do tworzenia *conditionalis* za pomocą partykuły *ке*. Morfem *би* pozostał w użyciu do wyrażania form trybu przypuszczającego potencjalnego, czyli

wtedy, gdy możliwe jest wykonanie czynności w przyszłości. Ograniczone zostało zastosowanie *би* w sferze modalnej.

Ubavka Gajdova przeprowadziła badania, których rezultaty zamieściła w monografii *Условниот период во дијалектите на македонскиот јазик* (2008). Dowodzi w niej, iż partykuła *би* pozostała w użyciu w dialektach północnych języka macedońskiego, natomiast w pozostałych zachowała się głównie w powiedzeniach i pieśniach narodowych (za: Бужаровска, 2018, s. 27). Z badań Kirila Koneskiego, przeprowadzonych na literaturze pięknej, wynika, że zastosowanie partykuły *би* ma charakter indywidualny. Niektórzy pisarze, jak na przykład Slavko Janevski, używają jej rzadko, a inni, jak chociażby Dimitar Solev, dużo częściej (za: Бужаровска, 2018, s. 28).

Konstrukcje z partykułą *би* mogą wyrażać życzenie, przypuszczenie, możliwość czy uwarunkowanie; mogą odnosić się zarówno do przeszłości, teraźniejszości, jak i przyszłości. We współczesnym języku macedońskim forma ta widoczna jest w języku przede wszystkim w przysłówiach, błogosławieństwach czy przekleństwach.

Należy jeszcze wspomnieć, że zarówno partykuła *би*, jak i *ке* są ściśle związane z formą czasownika. W szyku zdania między partykułą a czasownikiem mogą być wstawione tylko proklityki — krótkie formy zaimkowe, na przykład:

Ана ќе купи книга. / Ана ќе ја купи книгата. / Ана ќе ми ја купи книгата.

Ана би купила книга. / Ана би ја купила книгата. / Ана би ми ја купила книгата.

Kolejną partykułą formotwórczą jest *да*. W *Słowniku języka macedońskiego* definiowana jest jako partykuła, ale w głównej mierze potwierdzająca:

чест. 1. за позитивен одговор, за потврдување. 2. за потсилување на точноста на нешто. 3. при искажување заповед. 4. за искажување блага заповед или молба. 5. за искажување покана. 6. при благослови и желби за потсилување. 7. во клетви при негодување. 8. при чудење и изненаденост. 9. во прашања. 10. за поживо предавање на дејството. (Конески, 2003, t. 1, s. 391)

W funkcji partykuły formotwórczej *да* występuje w kolejnej konstrukcji utworzonej w języku macedońskim pod wpływem języków albańskiego i rumuńskiego, a mianowicie w subjunktywie. Jest to tryb służący do wyrażania życzeń, poleceń czy emocji, na przykład: *Сакам да дојдеш, Го замолив да доаѓа секој втор ден, Да ми донесеш кафе? Да* — konstrukcja zbudowana jest z partykuły *да* i czasownika, najczęściej w czasie teraźniejszym i może wyrażać rozkaz (*Веднаш да одиш дома*), błogosławieństwo (*Голем да пораснеш*) lub klątwę (*Да даде Господ да не видиш бел ден*). Partykuła ta z formami 2 osoby liczby pojedynczej i mnogiej może być także używana do tworzenia form imperativu, na przykład: *Да си оди оттука!, Да не го испуштите возот!*

Na przytoczonych przykładach widać, że zastosowanie leksemu *да* w języku macedońskim znacznie wykracza poza poziom spójnika i partykuły potwierdzającej.

W omawianym języku formy trybu rozkazującego mogą być tworzone tylko dla 2 osoby liczby pojedynczej oraz mnogiej. Brak odpowiednich form dla pozostałych osób spowodował utworzenie formy opisowej trybu rozkazującego, która nadaje słowom osobowym znaczenia rozkazu, a także służy wyrażaniu woli mówiącego. Partykułą formotwórczą wykorzystywaną do tworzenia tej konstrukcji jest *нека*, definiowana w *Słowniku języka macedońskiego* następująco: „1. за изразување заповед, желба, молба, одобрување и сл. 2. при благослови и во клетви” (Конески, 2006, t. 3, s. 346). Tryb rozkazujący partykuła ta tworzy w połączeniu z formami czasu teraźniejszego, na przykład: *moj/maa/моа нека чита, тие нека чекаат*.

Na płaszczyźnie morfologicznej w języku macedońskim możemy wyróżnić dwie partykuły: *-no-* i *naj-*. Służą one konstruowaniu stopnia wyższego i najwyższego ze względu na to, że w kategorii stopnia przymiotników i przysłówków język macedoński odrzucił wykładniki kategoriałne w postaci sufiksów. Ta ich funkcja podkreślana jest także w definicjach tych morfemów: „по- чест. претставка со споредбено значење. За образување компаративна форма од придавки и прилози” (Конески, 2008, t. 4, s. 123); „Нaj — чест. претставка за образување суперлатив кај придавките и прилозите” (Конески, 2006, t. 3, s. 237). Formy komparatywne tworzone są prefiksalnie za pomocą partykuły *no-* dodanej do przymiotnika czy przysłówka w stopniu równym, na przykład: *висок — повисок, мирно — помирно, млад — помлад*. Partykuła stopnia najwyższego *naj-* również jest dodawana do stopnia równego, a nie tak jak w większości języków słowiańskich do stopnia wyższego: *добар — подобар — најдобар, тенок — потенок — најтенок, интересен — поинтересен — најинтересен*. Obie partykuły zgodnie z zasadami ortografii języka macedońskiego pisze się z przymiotnikiem łącznie.

Do ostatnich partykuł z grupy formotwórczych należą *-zode* i *било*. Służą one do tworzenia zaimków rzeczownych wskazujących kogoś/coś nieokreślonego. W internetowym słowniku języka macedońskiego *-zode* definiowane jest w następujący sposób: „чест. Само како втор дел што доаѓа со прашални или лично-предметни заменки, заменски придавки и прилози и внесува значење на неопределеност” (www1). Niestety żaden z dostępnych mi słowników języka macedońskiego nie odnotowuje definicji partykuły *било*.

Partykuły te dodawane są do zaimków pytających, na przykład: *kaj-zode, како-zode, кој-zode, каков-zode, што-zode, кој било, што било, како било* i — zgodnie z zasadami ortografii macedońskiej — zaimek z *-zode* zapisywany jest z myślnikiem, a *било* osobno.

Partykuły tworzą najbogatszą pod względem zabarwienia emocjonalnego grupę wyrazów. To ich prymarna funkcja, jaką pełnią w języku. W artykule zwróciłam uwagę, że mogą one mieć także inne funkcje, jak omówione partykuły formotwórcze, które są wykorzystywane do tworzenia form gramatycznych, takich

jak czasy przyszłe, tryb rozkazujący, tryb przypuszczający czy też stopniowanie przymiotników i przysłówków. Na podstawie przytoczonych przykładów widać również, że język macedoński pod względem form i funkcji form czasownikowych jest w dużym stopniu zbalkanizowany.

Bibliografia

- Greń, Z. (1984). Gramatyzacja czasowników **chotēti*, **chytēti* w językach słowiańskich. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, 22, s. 65–72.
- Grochowski, M. (1997). *Wyrażenia funkcyjne. Studium leksykograficzne*. Kraków: Instytut Języka Polskiego PAN.
- Mielnik, M. (2018). Słowiańskie ‘da’ i jego bałkańska specyfika. *Slavia Meridionalis*, 18, s. 1–18. DOI: 10.11649/sm.1576.
- Polański, K. (red.). (1999). *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*. Wrocław: Ossolineum.
- Topolińska, Z. (2010). Patrząc przez cudze okulary (*infinitivus ~ subiunctivus*). *Slavia Meridionalis*, 10, s. 299–305.
- Бојковска, С., Минова-Ѓуркова, Л., Пандев, Д., Цветковски, Ж. (ред.). (2008). *Општа граматика на македонскиот јазик*. Скопје: Просветно Дело [Bojkovska, S., Minova-Đurkova, L., Pandev, D., Cvetkovski, Ž. (red.). (2008). *Opšta gramatika na makedonskiot jazik*. Skopje: Prosvetno Delo].
- Бузаровска, Е. (2018). Функцијата на би за изразување обусловени дејства во македонскиот јазик. W: З. Тополинска (ред.), *Статусот на модалната морфема би во македонскиот јазик и нејзините функционални еквиваленти во другите словенски и несловенски јазици* (с. 25–48). Скопје: Македонска академија на науките и уметностите [Bužarovska, E. (2018). Funkcijata na bi za izrazuvanje обусловени deјstva vo makedonskiot jazik. W: Z. Topolinjska (red.), *Statusot na modalnata morfema bi vo makedonskiot jazik i neјzinite funkcionalni ekvivalenti vo drugite slovenski i neslovenski jazici* (s. 25–48). Skopje: Makedonska akademija na naukite i umetnostite].
- Гајдова, У. (2008). *Условниот период во дијалектите на македонскиот јазик*. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков” [Gajdova, U. (2008). *Uslovniot period vo dijalektite na makedonskiot jazik*. Skopje: Institut za makedonski jazik „Krstе Misirkov”].
- Гајдова, У. (2009). Ке-конструкциите и итеративноста. W: XXXV научна конференција на XLI меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура (с. 89–97). Скопје: Универзитет Св. Кирил и Методиј [Gajdova, U. (2009). Ke-konstrukciite i iterativnostа. W: XXXV naučna konferencija na XLI međunaroden seminar za makedonski jazik, literatura i kultura (s. 89–97). Skopje: Univerzitet Sv. Kiril i Metodij].
- Гајдова, У. (2015). Да-конструкциите во условниот период. W: З. Тополинска (ред.), *Субјунктив со посебен осврт на македонските да-конструкции* (с. 59–72). Скопје: Македонска академија на науките и уметностите [Gajdova, U. (2015). Da-konstrukciite vo uslovniot period. W: Z. Topolinjska (red.), *Subjunktiv so poseben osvrt na makedonskite da-konstrukcii* (s. 59–72). Skopje: Makedonska akademija na naukite i umetnostite].
- Конески, Б. (2004). *Граматика на македонскиот јазик*. Скопје: Детска Радост [Koneski, B. (2004). *Gramatika na makedonskiot jazik*. Skopje: Detska Radost].
- Кепески, К. (1992). *Граматика на македонскиот литературен јазик*. Скопје: Просветно Дело [Kepeski, K. (1992). *Gramatika na makedonskiot literaturnen jazik*. Skopje: Prosvetno Delo].

- Конески К. (red.). (2003–2014). *Толковен речник на македонскиот јазик*, Т. 1–6. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков” [Koneski K. (red.). (2003–2014). *Tolkoven rečnik na makedonskiot jazik*, t. 1–6. Skopje: Institut za makedonski jazik „Krstе Misirkov”].
- Лаброска, В. (2018). Функциите на партикулата БИ во западното македонско наречје. W: З. Тополинска (ред.), *Статусот на модалната морфема би во македонскиот јазик и нејзините функционални еквиваленти во другите словенски и несловенски јазици* (с. 75–88). Скопје: Македонска академија на науките и уметностите [Labroska, V. (2018). *Funkciite na partikulata BI vo zapadnoto makedonsko narečje*. W: Z. Topolinjska (red.), *Statusot na modalnata morfema bi vo makedonskiot jazik i nejinite funkcionalni ekvivalenti vo drugite slovenski i neslovenski jazici* (s. 25–48). Skopje: Makedonska akademija na naukite i umetnostite].
- Минова-Ѓуркова, Л. (2000). *Синтакса на македонскиот стандарден јазик*. Скопје: Магор [Minova-Đurkova, L. (2000). *Sintaksa na makedonskiot standarden jazik*. Skopje: Magor].
- Митковска, Л. (2018). Можниот начин надвор од условниот период во современиот македонски јазик. W: З. Тополинска (ред.) *Статусот на модалната морфема би во македонскиот јазик и нејзините функционални еквиваленти во другите словенски и несловенски јазици* (с. 97–118). Скопје: Македонска академија на науките и уметностите [Mitkovska, L. (2018). *Možniot način nadvor od uslovniot period vo sovremeniот makedonski jazik*. W: Z. Topolinjska (red.), *Statusot na modalnata morfema bi vo makedonskiot jazik i nejinite funkcionalni ekvivalenti vo drugite slovenski i neslovenski jazici* (s. 97–118). Skopje: Makedonska akademija na naukite i umetnostite].
- Паноска, Р. (1987). *Современ македонски јазик*. Скопје: Универзитет Кирил и Методиј [Panoska, R. (1987). *Sovremen makedonski jazik*. Skopje: Univerzitet Kiril i Metodij].
- Саздов, С. (1996). Частича, честица, честичка или партикула. *Литературен збор*, 43, не 5–6, с. 117–120 [Sazdov, S. (1996). Častica, čestica, čestička ili partikula. *Literaturen zbor*, 43, no. 5–6, s. 117–120].
- Тофоска, С. (2015). За употребата на самостојните да-конструкции со имперфект во македонскиот јазик. W: З. Тополинска (ред.), *Субјунктив со посебен осврт на македонските да-конструкции* (с. 219–233). Скопје: Македонска академија на науките и уметностите [Tofoska, S. (2015). *Za upotreбата na samostojnite da-konstrukcii so imperfekt vo makedonskiот jazik*. W: Z. Topolinjska (red.), *Subjunktiv so poseben osvrt na makedonskite da-konstrukcii* (s. 219–233). Skopje: Makedonska akademija na naukite i umetnostite].
- Фридман, В. (1987). Типологијата на употребата на да во балканските јазици. *Прилози Одделение за лингвистика и литературна наука*, 12, не 1, с. 109–119 [Fridman, V. (1987). Tipologijata na upotreбата na da vo balkanskite jazici. *Prilozi Oddelenie za lingvistika i literaturna nauka*, 12, no. 1, s. 109–119].
- Фридман, В. (2001). Граматикализација на балканизмите во македонскиот јазик. *Македонски јазик*, 51–52, с. 31–38 [Fridman, V. (2001). Gramatikalizacija na balkanizmite vo makedonskiот jazik. *Makedonski jazik*, 51–52, s. 31–38].
- Хавранек, Г. (1995). За да-конструкциите во македонскиот јазик. W: *XXI научна дискусија на XXVII меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура* (с. 49–53). Скопје: Универзитет Св. Кирил и Методиј [Havranek, G. (1995). *Za da-konstrukciite vo makedonskiот jazik*. W: *XXI naučna diskusija na XXVII međunaroden seminar za makedonski jazik, literatura i kultura* (s. 49–53). Skopje: Univerzitet Sv. Kiril i Metodij].

Źródła internetowe

www1: *Дигитален речник на македонскиот јазик* [Digitalen rečnik na makedonskiот jazik].
 Pobrane z: <http://www.makedonski.info> (dostęp: 25.11.2020).